

บัตรความรู้ที่ 1 เรื่อง ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทย

ความหมายของภูมิปัญญาไทย

สังคมไทยในสมัยรัตนโกสินทร์มีการสร้างสรรค์ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทยหลายด้าน ซึ่งสืบทอดมาจากสุโขทัย อโยธยา และเป็นรากฐานสำคัญของความเจริญก้าวหน้าสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทยสมัยรัตนโกสินทร์ที่สำคัญ ได้แก่ จิตรกรรมบนผนังอาคาร พระอุโบสถหรือพระวิหารวัดพระศรีรัตนศาสดาราม วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม มีลักษณะการผสมผสานกับศิลปะสมัยอยุธยา ผลงานด้านประติมากรรมสมัยรัตนโกสินทร์ส่วนใหญ่เป็นการปั้นพระพุทธรูป ส่วนสถาปัตยกรรมที่โดดเด่น คือ พระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ได้ทรงเห็นความสำคัญของภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทย ซึ่งเป็นผลให้เกิดการอนุรักษ์และพัฒนางานทางด้านศิลปะให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่าของชาวไทยสืบทอดมาจนทุกวันนี้¹

ในช่วงระยะเวลามากกว่า 200 ปี ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทยได้พัฒนาการภายใต้ปัจจัยหลายๆ ประการ อาทิเช่น สภาพภูมิอากาศและสภาพแวดล้อม การสืบทอดภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของคนไทยจากอดีต อิทธิพลทางวัฒนธรรมและอารยธรรมภายนอกประเทศ การขยายตัวทางด้านการศึกษาและการพัฒนาอุตสาหกรรมและเทคโนโลยี²

ภูมิปัญญา หรือ Wisdom หมายถึง ความรู้ ความสามารถ ความเชื่อ ที่นำมาไปสู่การปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหาของมนุษย์หรือภูมิปัญญา คือ พินความรู้ของปวงชนในสังคมนั้น ๆ และปวงชนในสังคมยอมรับรู้ เชื่อถือ เข้าใจ ร่วมกัน เรียกว่า ภูมิปัญญา

ภูมิปัญญาไทย หมายถึง ความรู้ ความคิดและความสามารถในการบรรพบุรุษไทยในท้องถิ่น ซึ่งเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์และถ่ายทอดสืบต่อกันมา เพื่อนำมาใช้แก้ปัญหาในการประกอบอาชีพและการดำเนินชีวิตประจำวันหรือปรับวิถีชีวิตให้เข้ากับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม³

ภูมิปัญญาไทย หมายถึง องค์ความรู้ ความสามารถและทักษะของคนไทย อันเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ เลือกสรร ประยุกต์ พัฒนาและถ่ายทอดสืบต่อกันมา เพื่อใช้แก้ปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตของคนไทย ให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและเหมาะสมกับยุคสมัย ภูมิปัญญาไทยนี้มีลักษณะเป็นองค์รวม มีคุณค่าทางวัฒนธรรมเกิดขึ้นในวิถีชีวิตไทย ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นอาจเป็นที่มาขององค์ความรู้ที่งอกงามขึ้นใหม่ที่จะช่วยในการเรียนรู้ การแก้ปัญหาการจัดการและการปรับตัวในการดำเนินวิถีชีวิตของคนไทย ลักษณะองค์รวมของภูมิปัญญามีความเด่นชัดในหลายด้าน อาทิเช่น ด้านเกษตรกรรม ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม ด้านการแพทย์แผนไทย ด้านการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน ด้านศิลปกรรม ด้านภาษาและวรรณกรรม ด้านปรัชญา ศาสนาและประเพณี และด้านโภชนาการ

¹ สุชาติ วราห์พันธ์, หนังสือเสริมฝึกประสบการณ์. (กรุงเทพมหานคร : บริษัทเอมพันธ์ จำกัด, 2555), หน้า 92.

² ศึกษาธิการ.กระทรวง, หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานประวัติศาสตร์. (กรุงเทพมหานคร : องค์การฯ สกสศ, 2557), หน้า 108.

³ ชาญวิทย์ ปรีชาพาณิชย์พัฒนา, สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม. สืบค้นข้อมูลเมื่อวันที่ 25 มิถุนายน พ.ศ. 2560, จาก <https://1th.me/Q0W0t>

ภูมิปัญญาชาวบ้าน หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น (Folk Wisdom) ได้มีความหมาย ดังนี้ หมายถึง ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ในชีวิตของคนเราผ่านกระบวนการศึกษา สังเกต คิดวิเคราะห์จนเกิดปัญญาและตกผลึกมาเป็นองค์ความรู้ที่ประกอบกันขึ้นมา จากความรู้เฉพาะ หลาย ๆ เรื่อง ความรู้ดังกล่าวไม่ได้แยกย่อยออกมาเป็นศาสตร์เฉพาะสาขาวิชาต่าง ๆ อาจกล่าวได้ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นจัดเป็นพื้นฐานขององค์ความรู้สมัยใหม่ที่จะช่วยในการเรียนรู้ การแก้ปัญหา การจัดการ และการปรับตัวในการดำเนินชีวิตของคนเรา ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ที่มีอยู่ทั่วไป ในสังคม ชุมชนและในการตัวของผู้อยู่เอง หากมีการสืบค้นหาเพื่อศึกษาและนำมาใช้ก็จะเป็นที่รู้จักกันเกิดการยอมรับ ถ่ายทอด และพัฒนาไปสู่คนรุ่นใหม่ตามยุคตามสมัยได้⁴

ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ องค์ความรู้ความสามารถของชุมชนที่สั่งสมสืบทอดกันมานาน เป็นความจริงแท้ของชุมชนเป็นศักยภาพที่จะใช้แก้ปัญหา จัดการปรับตัว เรียนรู้และถ่ายทอดสู่คนรุ่นใหม่ เพื่อให้ดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุข เป็นแก่นของชุมชนที่จรรโลง ความเป็นชาติให้อยู่รอดจากทุกภัยพิบัติทั้งปวง⁵

ความหมาย ของภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ แบบแผน การดำเนินชีวิตที่มีคุณค่าแสดงถึงความเฉลียวฉลาดของบุคคลและสังคมซึ่งได้สั่งสมและปฏิบัติต่อกันมา ภูมิปัญญาจะเป็นทรัพยากรบุคคลหรือทรัพยากรความรู้ก็ได้⁶

สรุปได้ว่า ความหมายของภูมิปัญญา ความรู้ ความสามารถ ความเชื่อทั้งปวง ที่สามารถนำไปสู่การปฏิบัติต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน เพื่อแก้ไขปัญหามนุษย์ และภูมิปัญญาท้องถิ่นหมายถึง องค์ความรู้ความสามารถของชุมชนที่สั่งสมสืบทอดกันมานานและมีคุณค่า แสดงถึงความเฉลียวฉลาดของบุคคลแต่ละยุคแต่ละสมัย

เกร็ดน่ารู้

ภัยพิบัติ คือ ภัยที่สร้างความเสียหายลุ่มจม มักเกิดจากธรรมชาติ ไม่ใช่อุบัติเหตุ

สื่อเสริม เพิ่มความรู้

🔍 สืบค้นข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้าน
ได้ที่ <https://1th.me/UWSzi>

⁴ กรมวิชาการ, ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการเรียนการสอนในระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษา. (กรุงเทพมหานคร, 2540), หน้า 2.

⁵ จารุวรรณ ธรรมวัตติ, ภูมิปัญญาท้องถิ่น. (กรุงเทพมหานคร : ขาวฟาง, 2543), หน้า 1.

⁶ ศักดิ์ชัย เกียรติธนาสินทร์, ภูมิปัญญาท้องถิ่น. (วารสารวัฒนธรรมไทย : กรุงเทพมหานคร, 2542) , หน้า 2.

ความหมายของวัฒนธรรมไทย

วัฒนธรรมไทย หมายถึง วิถีชีวิตของคนไทยในสังคมไทย ซึ่งเป็นแบบแผนของการประพฤติปฏิบัติที่ฝังงานและการแสดงออกถึงความรู้สึกนึกคิดในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่สมาชิกในสังคมไทยสามารถรู้ เข้าใจ ชาบซึ้ง ยอมรับและใช้ปฏิบัติร่วมกันในสังคมไทย ได้แก่

1. ภาษาและวัฒนธรรม หมายถึง ภาษาไทยที่ใช้ในการพูดและการเขียนรวมทั้งงานประพันธ์ที่สร้างสรรค์ที่มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรและไม่เป็นลายลักษณ์อักษร
2. มารยาท หมายถึง การประพฤติปฏิบัติระหว่างบุคคลต่อบุคคลที่สังคมยอมรับ ได้แก่ มารยาททางกายและมารยาททางวาจา
3. การแต่งกาย หมายถึง เครื่องนุ่งห่มที่แสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์ของชาติไทย
4. ประเพณีและพิธีทางศาสนา หมายถึง กิจกรรมที่ปฏิบัติในวันสำคัญต่าง ๆ
5. ศิลปกรรม หมายถึง งานศิลปหัตถกรรม จิตรกรรม สถาปัตยกรรมและประติมากรรม
6. การแสดงและการละเล่น หมายถึง การละเล่นและของเล่นของไทย ดนตรีไทย เพลงไทยประเภทต่าง ๆ และศิลปะการแสดงของไทย

วัฒนธรรม หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้นมา นับตั้งแต่ภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณี ศาสนา กฎหมาย ศิลปะ จริยธรรม ตลอดจนวิทยาการและเทคโนโลยีต่าง ๆ อาจกล่าวได้ว่าวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือที่มนุษย์คิดค้นขึ้นมา เพื่อช่วยให้มนุษย์สามารถดำรงอยู่ต่อไปได้ เพราะการจะมีชีวิตอยู่ในโลกนี้ได้ มนุษย์จะต้องรู้จักใช้ประโยชน์จากธรรมชาติและจะต้องรู้จักควบคุมความประพฤติของมนุษย์ด้วยกัน วัฒนธรรมคือคำตอบที่มนุษย์ในสังคมคิดค้นมาเพื่อแก้ปัญหาเหล่านี้⁷

ภาพ 1 : ปี 62 ปีแห่งวัฒนธรรมไทย เสนอโขนเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของมนุษยชาติ
ที่มา : <https://1th.me/abBQ4>

⁷ ZaZaNa, วัฒนธรรม. สืบค้นข้อมูลเมื่อวันที่ 25 มิถุนายน พ.ศ. 2560, <https://zazana.com/1200>

ความสำคัญของวัฒนธรรม

1. วัฒนธรรมเป็นเครื่องกำหนดความเจริญหรือความเสื่อมของสังคม และเป็นเครื่องกำหนดชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสังคม
2. การศึกษาวัฒนธรรมจะทำให้เข้าใจชีวิตความเป็นอยู่ ค่านิยมของสังคม เจตคติ ความคิดเห็นและความเชื่อถือของบุคคลได้อย่างถูกต้อง
3. ทำให้มีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกันและให้ความร่วมมือกันได้
4. ทำให้เกิดความสงบเรียบร้อยในสังคม เพราะวัฒนธรรมคือกรอบหรือแบบแผนของการดำรงชีวิต
5. ทำให้มีพฤติกรรมเป็นแบบเดียวกัน
6. ทำให้เข้ากับคนพวกอื่นในสังคมเดียวกันได้
7. ทำให้มนุษย์มีสถานะที่แตกต่างจากสัตว์

ประเภทของวัฒนธรรม

ประเภทของวัฒนธรรม สามารถแบ่งได้ 2 ประเภท ได้แก่

1. วัฒนธรรมทางวัตถุ (material culture) หมายถึง สิ่งของหรือวัตถุอันเกิดจากความคิดและการประดิษฐ์ขึ้นมาของมนุษย์
2. วัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ (non-material culture) หมายถึง วัฒนธรรมที่แสดงออกได้โดยทัศนคติ ประเพณี ขนบธรรมเนียม การปฏิบัติสืบต่อกันมาและเป็นที่ยอมรับในกลุ่มของตน ว่าดีงามเหมาะสม

เอกลักษณ์ของวัฒนธรรมไทย

1. ความรักอิสรภาพหรือความเป็นไทย
2. การย้าความเป็นตัวของตัวเองหรือปัจเจกบุคคลนิยม
3. ความรู้สึกมักน้อย สันโดษและพอใจในสิ่งที่มีอยู่
4. การทำบุญและการประกอบกุศล
5. การย้าการหาความสุขจากชีวิต
6. การย้าการเคารพเชื่อฟังอำนาจ
7. การย้าความสุภาพอ่อนโยนและความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่
8. ความโอ่อ่า

สื่อเสริม เพิ่มความรู้

🔗 สืบค้นข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับประเภทของวัฒนธรรม
ได้ที่ <https://1th.me/PkMAy>

